

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ**

ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

**« Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ
ΤΟΥ
ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ »**

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΘΑΝΑΣΙΑ ΔΕΣΠΟΙΝΑ
Α.Μ.: 1340200500090**

ΔΙΔΑΣΚΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Α. Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΑΘΗΜΑ: ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ 2007

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	
1.1 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	6
1.2 ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	7
1.2.1 Δασικό Περιβάλλον.....	7
1.2.2 Βιοποικιλότητα.....	7
1.2.3 Τοπία.....	8
1.2.4 Παράκτιες ζώνες.....	8
1.2.5 Ύδατα.....	8
1.2.5.1 Υδατορέματα.....	9
1.2.5.2 Ποταμοί.....	9
1.2.5.3 Υγροβιότοποι.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	
2.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	10
2.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	
3.1 ΓΕΝΙΚΑ.....	12
3.2 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	12
3.3 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ.....	13
3.4 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ.....	13
3.5 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ.....	14
3.6 Η ΑΡΧΗ « Ο ΡΥΠΑΙΝΩΝ ΠΛΗΡΩΝΕΙ ».....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ	
4.1 Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.....	15
4.2 ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΗ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ.....	16
4.2.1 Η νομική προστασία του δάσους.....	16
4.2.2 Νομική προστασία στα λοιπά στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
5.1 ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	19
5.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΙΣΧΥΣ.....	20
5.3 Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ.....	21
5.3.1 Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον ως ατομικό δικαίωμα....	21
5.3.2 Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον ως κοινωνικό δικαίωμα....	22
5.3.3 Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον ως πολιτικό δικαίωμα....	23
5.4 ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ.....	24
5.4.1 Αποδέκτες του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον.....	24
5.4.2 Φορείς του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον.....	24
5.4.3 Διαπροσωπική ενέργεια και τριτενέργεια του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	
6.1 ΓΕΝΙΚΑ.....	26
6.2 Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 24 ΜΕ ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ.....	26
6.3 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....	27
6.4 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	28
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	29
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	30
ΒΑΣΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ- ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ.....	31
CONCLUSION FOR SUMMARY	33

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ά.	άρθρο
ΑΕΔ	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
α.ν.	αναγκαστικός νόμος
Βλ.	Βλέπε
εδ.	εδάφιο
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
επ.	επόμενα
ν.	Νόμος
ΝΠΙΔΔ	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
ΝΠΙΔ	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ολομ.	Ολομέλεια
όπ. παρ.	όπου παραπάνω
σελ.	σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
Συντ.	Σύνταγμα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το περιβάλλον και η προστασία του λόγω των καταστροφικών επιδράσεων της τεχνολογίας, της προγραμματίστης οικονομικής ανάπτυξης και του σύγχρονου καταναλωτικού τρόπου ζωής αποτελεί αντικείμενο επιστημονικής επεξεργασίας, τόσο των θετικών επιστημών όσο και των κοινωνικών. Ωστόσο, η ρύπανση και η μόλυνση, η υποβάθμιση γενικότερα του περιβάλλοντος δεν είναι ένα πρόβλημα που αφορά μόνο τους επιστήμονες. Δεδομένου ότι επηρεάζει τις ανθρώπινες ζωές είναι ένα πρόβλημα υγείας. Το γεγονός ότι επηρεάζει την ιδιοκτησία και τον πλούτο είναι ένα πρόβλημα οικονομίας. Το γεγονός ότι επηρεάζει τους ζώντες οργανισμούς είναι ένα πρόβλημα συντηρήσεως της φύσης και των φυσικών αποθεμάτων. Δεδομένου ότι επηρεάζει τις αισθήσεις είναι ένα πρόβλημα αισθητικό. Γι' αυτό και η αρχή της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος έχει αναχθεί σε πρωταρχική αρχή του συνόλου της έννομης τάξης. Το περιβάλλον και η προστασία του έχουν αναχθεί σε θεμελιώδες, συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στο πλαίσιο ενός κοινωνικού κράτους δικαίου.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται αρχικά μια εννοιολογικού χαρακτήρα προσέγγιση του φυσικού περιβάλλοντος και των στοιχείων του, των προσβολών που δέχεται, των βασικών αρχών που διέπουν την προστασία του, αλλά και αυτής της ίδιας της νομικής προστασίας του. Έπειτα εξετάζεται το συνταγματικό δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον και στην προστασία του, τόσο αποκλειστικά όσο και σε σχέση με άλλα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

1.1. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το άρθρο 24 του Συντάγματος ορίζει ότι « *Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός¹.*»

Όπως παρατηρείται, στο Σύνταγμα δεν περιλαμβάνεται εννοιολογικός προσδιορισμός του φυσικού περιβάλλοντος και δεν απαριθμούνται ούτε εξειδικεύονται τα προστατευόμενα αγαθά. Ο καθορισμός της έννοιας των προστατευόμενων αγαθών και της συνταγματικής τους προστασίας είναι επομένως έργο του κοινού νομοθέτη, της θεωρίας και της νομολογίας.

Το φυσικό περιβάλλον σχηματίζεται από τα φυσικά αγαθά όπως το νερό, τη θάλασσα, τον αέρα, την χλωρίδα και την πανίδα γενικότερα, οτιδήποτε περιβάλλει τον άνθρωπο και έχει δημιουργηθεί χωρίς την παρέμβασή του. Βέβαια η νομική προστασία του περιβάλλοντος καταλαμβάνει και το τεχνητό περιβάλλον, το οικιστικό και το πολιτιστικό.

Η παραπάνω έννοια του περιβάλλοντος υιοθετείται από τις διατάξεις του ά. 14 του Συντ., αλλά και από νόμους όπως ο εκτελεστικός ν. 1650/1986 στον οποίο ορίζεται το περιβάλλον ως « το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων, που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες.²».

Πάντως η έλλειψη ορισμού της έννοιας του φυσικού περιβάλλοντος στο Σύνταγμα δίνει τη δυνατότητα να εκληφθεί η έννοια του με την ευρύτερη δυνατή μορφή, δηλαδή ως το σύνολο των οικοσυστημάτων. Με την άποψη αυτή συμπίπτει και η νομολογία (ΣτΕ 3698/2000) κατα την οποία φυσικό περιβάλλον που εμπίπτει στην προστασία του ά.24 Συντ. αποτελούν όχι μόνο τα φυσικά οικοσυστήματα (χερσαίο, υδάτινο, εναέριο) αλλά και τα τεχνητά, ιδιαίτερα η γεωργική γη.

Η φύση αποτελεί αντικείμενο προστασίας όχι ως άθροισμα μεμονωμένων στοιχείων αλλά ως σύνολο διαιρούμενο σε μερικότερα υποσύνολα. Τα δάση, οι ακτές, οι υγροβιότοποι, τα τοπία αντιμετωπίζονται ενιαία με συνείδηση αλληλεπίδρασης των συνθετικών

¹ Βλ. Το Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 24§1

² Βλ. ν.1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος, άρθρο 2§1

τους στοιχείων, θεώρηση που προκρίνεται ως ορθότερη και πιο αποτελεσματική τόσο στο πλαίσιο του διεθνούς και κοινοτικού δικαίου του περιβάλλοντος όσο και στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου.

1.2. ΕΙΔΙΚΟΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.2.1. Δασικό Περιβάλλον

Τα δασικά οικοσυστήματα αναμφισβήτητα διαφυλάσσουν την οικολογική ισορροπία και βελτιώνουν την ποιότητα της ζωής ως κοινωνικό αγαθό, διασφαλίζουν δηλαδή την επιβίωση και την υγιεινή διαβίωση του ανθρώπου. Το ελληνικό Σύνταγμα με τις διατάξεις των άρθρων 24§1 και 117§3 και §4 θεσπίζει ιδιαίτερο καθεστώς αυστηρότερης προστασίας των ευαίσθητων αυτών οικοσυστημάτων, καθιερώνοντας το αμετάβλητο της δασικής μορφής.

Κατά την ερμηνευτική δήλωση στο ά.24 του Συντ. «Ως δάσος ή δασικό οικοσύστημα νοείται το οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό πάνω στην αναγκαία επιφάνεια του εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν μέσω της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασής τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Δασική έκταση υπάρχει όταν στο παραπάνω σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραία.». Ο ορισμός αυτός επαναλαμβάνεται στο νόμο 3208/2003 και επικυρώνει σχετική νομολογία³. Με τον ορισμό αυτόν είναι σύμφωνος και ο τομέας της δασικής οικολογίας που πρεσβεύει έννοια του δάσους και της δασικής έκτασης χωρίς αναφορές στις αυτονόητες λειτουργίες τους, τις οικολογικές ή οικονομικές.

1.2.2. Βιοποικιλότητα

Λόγω της συνεχούς καταστροφής των φυσικών βιοτόπων η μείωση της ποικιλίας των ειδών είναι πλέον ανησυχητικά εμφανής. Η ανάγκη διαφύλαξης της βιοποικιλότητας για την οικολογική ισορροπία του πλανήτη έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση ενός σχετικού κανονιστικού πλαισίου τόσο στο διεθνές όσο και στο κοινοτικό και εθνικό πλαίσιο.

Ως βιοποικιλότητα ή βιολογική ποικιλότητα ορίζεται ο συνολικός αριθμός των ειδών που συναπαρτίζουν τα χερσαία και υδάτινα οικοσυστήματα της βιόσφαιρας. Η βιοποικιλότητα διακρίνεται σε γενετική (βιο)ποικιλότητα, η οποία αναφέρεται στην ποικιλία γονιδίων και χρωματοσωμάτων, σε (βιο)ποικιλότητα των ειδών χλωρίδας και

³ ΣτΕ 2086/1995 και ΑΕΔ 27/1999.

πανίδας και σε οικολογική ποικιλότητα, η οποία αναφέρεται στον αριθμό των οικοσυστημάτων.

1.2.3. Τοπίο

Το τοπίο αποτελεί αγαθό του φυσικού περιβάλλοντος και ορίζεται από το ά.2 §6 του ν.1650/1986. « Τοπίο είναι κάθε δυναμικό σύνολο βιοτικών και μη βιοτικών παραγόντων και στοιχείων του περιβάλλοντος που μεμονωμένα ή αλληλεπιδρώντας σε συγκεκριμένο χώρο συνθέτουν μια οπτική εμπειρία». Το τοπίο είναι δηλαδή αγαθό της φύσης ορώμενο ως παράγοντας πολιτισμού και αισθητικής απόλαυσης για τον άνθρωπο.

1.2.4. Παράκτιες ζώνες

Η παράκτια ζώνη θεωρείται ενιαίο οικοσύστημα το οποίο οριοθετείται κατα περίπτωση ανάλογα με την έκταση που καταλαμβάνουν οι επιδράσεις της θάλασσας, ανεξάρτητα από το νομικό χαρακτηρισμό των επιμέρους στοιχείων της. Το ελληνικό όμως δίκαιο δεν υιοθετεί αυτή την οικολογική άποψη με βάση την οποία θα μπορούσαν να προστατευθούν οι παράκτιες ζώνες από την άναρχη τουριστική ανάπτυξη, από την απρογραμμάτιστη οικονομική εκμετάλλευση του φυσικού τους πλούτου και από την διοχέτευση των αποβλήτων σε αυτές. Το ελληνικό δίκαιο απομονώνει στοιχεία του παράκτιου περιβάλλοντος και τα εντάσσει σε νοητές ζώνες, ιδίως τον αιγιαλό και την παραλία (α.ν. 2344/1940 «περί αιγιαλού και παραλίας») ή την ακτή (ν. 1337/1983, ν.743/1977).

Σύμφωνα με το ν. 2344/1940 και το ά.24 του Συντ. ο αιγιαλός «ο οποίος είναι πράγμα κοινόχρηστον, χρησιμεύον εις την επαφήν του ανθρώπου με τη θάλασσαν, εκεί όπου αυτή συναντάται με την ξηράν, και άρα διευκολύνει κατά προορισμόν την πρόσβασιν αυτού ως και την απόλαυσιν των λοιπών χρήσεων της θάλασσας» είναι υποχρεωτικά αδόμητος. Σύμφωνα με πιο πρόσφατο νόμο 2971/2001 «περί αιγιαλού, παραλίας και άλλες διατάξεις» ορίζεται ως αιγιαλός η «ζώνη της ξηράς, που βρέχεται από τη θάλασσα από τις μεγαλύτερες και συνήθεις αναβράσεις των κυμάτων» και ως παραλία ορίζεται η « ζώνη ξηράς που προστίθεται στον αιγιαλό, καθορίζεται δε σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρα από την οριογραμμή του αιγιαλού, προς εξυπηρέτηση της επικοινωνίας της ξηράς με τη θάλασσα και αντίστροφα».

1.2.5. Ύδατα

Στην έννοια του φυσικού περιβάλλοντος σύμφωνα με το ά. 24 του Συντάγματος περιλαμβάνονται τα επιφανειακά και υπόγεια ύδατα ως φυσικοί πόροι και ως οικοσυστήματα.

1.2.5.1. Υδατορέματα⁴

Τα ρέματα αποτελούν μεγάλης σημασίας στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος- του υδάτινου περιβάλλοντος, ιδίως της γεωμορφολογίας του. Σύμφωνα με τη νομοθεσία τα ρέματα ορίζονται ως «μέσα απορροής προς τη θάλασσα των πλεοναζόντων υδάτων της ξηράς και ως φυσικών αεραγωγών με χλωρίδα και πανίδα». Έτσι χαρακτηρίζονται κυρίως οι μη πλεύσιμοι ποταμοί, οι χείμαρροι, τα ρέματα και τα ρυάκια τα οποία βρίσκονται εντός ή εκτός ρυμοτομικού σχεδίου.

1.2.5.2. Ποταμοί

Σύμφωνα με το ά. 6 του ν. 880/1979 ως ποταμός θεωρείται και προστατεύεται κάθε υδρορεύμα, αδιαφόρως των διαστάσεων του και της συνεχούς ή εποχικής ροής ύδατος. Κατά το ά. 24 του Συντ. η Πολιτεία υποχρεούται να προστατεύει το φυσικό περιβάλλον, συνεπώς πρέπει να λαμβάνει ιδιαίτερα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα και για τη διαφύλαξη των ποταμών οι οποίοι αποτελούν στοιχείο του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερη σημασία έχει η οριοθέτηση τους για την έγκριση περιβαλλοντικών όρων που αφορούν ανθρώπινες επεμβάσεις στους ποταμούς, όπως η κατασκευή μεγάλων υδροηλεκτρικών φραγμάτων.

1.2.5.3. Υγροβιότοποι

Οι υγροβιότοποι ή οι υγρότοποι αποτελούν παραγωγικά οικοσυστήματα. Είναι οι υδάτινες ή μικτού χαρακτήρα περιοχές στις οποίες διατηρείται μεγάλος αριθμός βιολογικών, οικολογικών, γεωμορφολογικών ή αισθητικών στοιχείων. Στους υγροβιότοπους περιλαμβάνεται μια ποικιλία γεωμορφολογικών σχηματισμών όπως λίμνες, λιμνοθάλασσες, έλη, δέλτα ποταμών. Διακρίνονται αφενός σε θαλάσσιους και παράκτιους υγροβιότοπους και αφετέρου σε εσωτερικούς.

Σύμφωνα με ΣτΕ 1184/96 χαρακτηρίζονται ως εξαιρετικά ευπαθή οικοσυστήματα. Λόγω της μεγάλης σημασίας τους ως οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας τους εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για την προστασία τους ήδη από το 1971 με τη Διεθνή Σύμβαση του Ραμσάρ.

⁴ Βλ. Ιωάννης Κ. Καράκωστας, «Περιβάλλον και Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα 2006, σελ.207-211

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

2.1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Η έννοια της προσβολής του περιβάλλοντος είναι ευρεία και εγκλείει μεγάλη ποικιλία πράξεων και παραλείψεων τόσες όσα είναι και τα αγαθά που απαρτίζουν το φυσικό περιβάλλον. Η προσβολή του φυσικού περιβάλλοντος δεν θίγει απλώς ένα μεμονωμένο αριθμό ατόμων, αλλά ένα ευρύ κύκλο προσώπων, μπορεί και ολόκληρη την κοινωνία, που συνδέεται με την εκάστοτε περιβαλλοντική προσβολή. Σύμφωνα με το νόμο-πλαίσιο, ν.1650/1986, προσβολή του περιβάλλοντος είναι κάθε πράξη ή παράλειψη η οποία οδηγεί σε «ρύπανση», «μόλυνση» ή «υποβάθμισή» του και επενεργεί δυσμενώς στα περιβαλλοντικά αγαθά και συνεπώς στον άνθρωπο, ο οποίος εξαρτά από αυτά την επιβίωση και ποιοτική διαβίωση του και αποτελεί τον αποδέκτη κάθε προσβολής. Οι ζημιογόνες επενέργειες στα περιβαλλοντικά αγαθά προκαλούν διατάραξη ή και διακοπή της οικολογικής ισορροπίας με αποτέλεσμα την ανάγκη εξεύρεσης των κατάλληλων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων για την αντιμετώπιση των ζημιών αυτών.

Όσον αφορά τις ζημίες σύμφωνα με τους ορισμούς του ά. 2 §2-4 ν. 1650/1986 ρύπανση είναι «η παρουσία στο περιβάλλον ρύπων, δηλαδή κάθε είδους ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας ή άλλων μορφών ενέργειας, σε ποσότητα, συγκέντρωση και διάρκεια, που μπορούν να προκαλέσουν αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς και, γενικά, να καταστήσουν το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του». Μόλυνση είναι «η μορφή ρύπανσης που χαρακτηρίζεται από την παρουσία παθογόνων μικροοργανισμών ή δεικτών, που υποδηλώνουν την πιθανότητα παρουσίας τέτοιων μικροοργανισμών» και τέλος, υποβάθμιση είναι «η πρόκληση από ανθρώπινες δραστηριότητες ρύπανσης ή άλλης μεταβολής στο περιβάλλον, η οποία είναι πιθανόν να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, στους ζωντανούς οργανισμούς, στα οικοσυστήματα ή υλικές ζημίες και γενικά να καταστήσουν το περιβάλλον ανεπιθύμητο για τις επιθυμητές χρήσεις του».

2.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Κάτω από την πίεση της όξυνσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, η αξιοποίηση του δικαίου αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα μέσα για την πρόληψη και αποκατάσταση των προσβολών του περιβάλλοντος και την διαφύλαξη της οικολογικής ισορροπίας. Σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο έχει διαμορφωθεί ένα ευρύ κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο πραγματώνει την αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος. Οι διατάξεις αυτές εντάσσονται κυρίως στο δημόσιο, ιδίως στο διοικητικό, δίκαιο και έχουν ως βάση στο ελληνικό δίκαιο το ά. 24 του Συντ. και στο κοινοτικό τα ά. 130P επ. της Συνθήκης της Ρώμης⁵. Αξιοσημείωτο ρόλο τελεί και το ιδιωτικό δίκαιο μέσω του οποίου ο ιδιώτης έχει τη δυνατότητα να κινηθεί ατομικά για τη διαφύλαξη του ζωτικού του χώρου και την αποτροπή περιβαλλοντικών καταστροφών.

Ωστόσο η συσσώρευση οικολογικών προβλημάτων, τα οποία προκάλεσε η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη διεθνώς, έγινε το αίτιο για την ανάπτυξη ενός αυτόνομου κλάδου δικαίου- το δίκαιο του περιβάλλοντος. Το δίκαιο αυτό ρυθμίζει τη σχέση του ανθρώπου προς το φυσικό περιβάλλον και στόχο έχει την καθολική αντιμετώπιση του οικολογικού προβλήματος. Στο δίκαιο του περιβάλλοντος μπορεί να γίνει τριμερής διάκριση⁶. Το πρωτογενές ή άμεσο δίκαιο του περιβάλλοντος αφορά στο σύνολο των διατάξεων για την πρόληψη ή καταστολή των βλαβερών επενεργειών στο φυσικό περιβάλλον, το δευτερογενές ή έμμεσο έχει ως αντικείμενο τον προγραμματισμό, τη χωροταξία κλπ και το τριτογενές είναι εκείνο που περιλαμβάνει τα στοιχεία του δικαίου τα οποία δεν στοχεύουν άμεσα στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος αλλά χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση π.χ. αγωγές.

⁵ Σήμερα, κατόπιν τροποποίησης της Συνθήκης της Ρώμης, Συνθήκη του Άμστερνταμ 1997 ά. 174επ.

⁶ Βλ. σχετικά Γλυκερία Π. Σιούτη, «Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2003, σελ.2-3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

3.1. ΓΕΝΙΚΑ

Μέσω της σύναψης διεθνών συμβάσεων και κειμένων έχουν θεμελιωθεί, αναπτυχθεί και τελικά καθιερωθεί ορισμένες βασικές αρχές προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, οι οποίες αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές για τον προσήκοντα χειρισμό αυτού του έννομου αγαθού.

Το άρθρο 174 §2 της Συνθήκης «περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας» ορίζει ότι: « Η πολιτική της Κοινότητας στον τομέα του περιβάλλοντος αποβλέπει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Κοινότητας. Στηρίζεται στις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς και στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» ».

Σε εθνικό επίπεδο, το ΣτΕ με αποφάσεις ήδη από τις αρχές τις δεκαετίες του '80 ερμηνεύοντας και εφαρμόζοντας το ά.24 του Συντ. έχει καθιερώσει νομικές αρχές καίριας σημασίας για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

3.2. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η βιώσιμη ή αιφόρος ανάπτυξη ορίζεται ως η συμβατή, η φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη, η οποία δεν εξαντλεί τους φυσικούς πόρους αλλά τους διαφυλάσσει όχι μόνο για τις παρούσες αλλά και για τις επόμενες γενιές. Η διαχείριση των φυσικών πόρων σύμφωνα με την αρχή της αιφορίας βρίσκεται σε αρμονία με την περιβαλλοντική προστασία, ποιοτική και ποσοτική, αφού απώτερος στόχος της είναι η χρήση των φυσικών πόρων μέχρι το σημείο αντοχής τους. Η έννοια της βιωσιμότητας αφορά εξίσου την προστασία του περιβάλλοντος και την οικονομική ανάπτυξη. Επιδιώκει τη διαφύλαξη και βελτιώση του φυσικού περιβάλλοντος, ως μέρος του αναπτυξιακού σχεδιασμού, για να καθίσταται και η οικονομική ανάπτυξη βιώσιμη.

Η αρχή της αιφορίας εκφράζεται για πρώτη φορά σε διεθνές επίπεδο στην ιστορική διακήρυξη της Στοκχόλμης το 1972 και κατοχυρώνεται στα άρθρα 2, 6 και 174 §1 ΣυνθΕΚ. Με την αναθεώρηση του 2001 η

αρχή αυτή προστέθηκε στο ά. 24§1 του Συντ. ως αρχή της αειφορίας, δηλαδή ως αρχή της βιωσιμότητας των οικοσυστημάτων.

Ειδικότερη αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η αρχή της φέρουσας ικανότητας. Με την αρχή αυτή νοείται η ικανότητα μιας περιοχής να περιλαμβάνει περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες χωρίς να υποβαθμιστεί κατά τρόπο ανεπανόρθωτο το φυσικό περιβάλλον της⁷.

3.3. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ

Με βάση την αρχή της πρόληψης η καταπολέμηση ενός περιβαλλοντικού προβλήματος είναι προτιμότερο να γίνεται στην πηγή του, πριν δηλαδή την επέλευση των συνεπειών που είναι βλαπτικές για τα στοιχεία του περιβάλλοντος, ειδικά όταν πλήττεται η περιβαλλοντική ισορροπία με τέτοιο τρόπο ώστε η αποκατάστασή της να είναι εξαιρετικά δύσκολη. Η αρχή της πρόληψης περιλαμβάνεται στη Διακήρυξη του Ρίο (1992), στη Συνθήκη του Μάαστριχ και στην Ευρωπαϊκή Συνθήκη (ά.174 ΣυνθΕΚ). Το ελληνικό Σύνταγμα στο ά.24§1 εδ.β ανάγοντας την αρχή αυτή σε βασική αρχή επιβάλλει στην πολιτεία όχι μόνο την επανόρθωση της προηγούμενης βλάβης αλλά και την υποχρέωση λήψης προληπτικών μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η νομολογία βασισμένη στο Σύνταγμα δέχεται την αρχή της πρόληψης ως δεσμευτικό νομικό κανόνα σε πολλές αποφάσεις⁸.

3.4. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ

Η αρχή της προφύλαξης διευρυνεί το πεδίο εφαρμογής της αρχής της πρόληψης. Προβλέπεται ρητώς τόσο στο ά. 174§2 ΣυνθΕΚ όσο και στη Διακήρυξη του Ρίο το 1992. Με βάση την αρχή αυτή για να ληφθούν τα προστατευτικά μέτρα του περιβάλλοντος αρκεί να υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις για μελλοντικές πιθανές βλάβες, δεν απαιτείται δηλαδή να υπάρχει πλήρης επιστημονική βεβαιότητα για τις δυσμενείς συνέπειες μιας δραστηριότητας στο περιβάλλον. Η μεγάλη σημασία που αποδίδεται στην αρχή αυτή είναι εμφανής τόσο στη νομολογία του εθνικού δικαστηρίου όσο και του κοινοτικού, καθώς και στις Οδηγίες και τους Κανονισμούς στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου.

⁷ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 50/1993

⁸ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 53/1993, ΣτΕ 3957/1995

3.5. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑΣ

Όπως προαναφέρθηκε ως βιοποικιλότητα ορίζεται ο συνολικός αριθμός των ειδών που συναπαρτίζουν τα χερσαία και υδάτινα οικοσυστήματα της βιόσφαιρας. Με βάση την αρχή αυτή αναγνωρίζεται η παροχή αυξημένης προστασίας σε είδη υπό εξαφάνιση και σε οικοσυστήματα εντός των οποίων τα είδη αυτά διαβιούν. Η αρχή αυτή αποτέλεσε αντικείμενο της Διεθνούς Σύμβασης της Βέρνης, της Διεθνούς Σύμβασης του Ραμσάρ του 1971, της Συνδιάσκεψης του ΟΗΕ στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992. Το ΣτΕ ακολουθώντας τις κοινοτικές οδηγίες και τις διατάξεις του ά.24 του Συντ. αναφέρεται ρητά στην αρχή της βιοποικιλότητας.

3.6. Η ΑΡΧΗ «Ο ΡΥΠΑΙΝΩΝ ΠΛΗΡΩΝΕΙ»

Στο κοινοτικό δίκαιο η αρχή ο «ρυπαίνων πληρώνει» καθιερώθηκε ως βασική αρχή πολύ πριν την ένταξή της στη ΣυνθΕΚ. Για πρώτη φορά εμφανίστηκε στη Σύσταση 75/436 του Συμβουλίου⁹ με τον εξής ορισμό: «Φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, που είναι υπεύθυνα για πρόκληση μόλυνσης, οφείλουν να αναλάβουν τα έξοδα των μέτρων εκείνων που είναι απαραίτητα για την εξάλειψη της μόλυνσης ή για τον περιορισμό της, σε συμμόρφωση προς τις προδιαγραφές ή τις αντίστοιχες ρυθμίσεις, οι οποίες καθιερώνουν ποιοτικούς στόχους, ή ελλείψει αυτών σε συμμόρφωση προς τις προδιαγραφές ή αντίστοιχα μέτρα που τίθενται από τις δημόσιες αρχές».

Η αρχή αυτή πρεσβεύει ότι ο «ρυπαίνων» βαρύνεται με τα έξοδα των απαραίτητων μέτρων για τη διασφάλιση της διατήρησης του περιβάλλοντος σε αποδεκτή κατάσταση. Η αρχή ο «ρυπαίνων πληρώνει» είναι στενά συνδεδεμένη με τις αρχές της πρόληψης, της προφύλαξης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Ωστόσο, όπως επισημαίνει και ο Ι. Καράκωστας, από τελολογική σκοπιά αυτή η αρχή υπερτονίζει την οικονομική διάσταση της βλάβης και της διατάραξης της ισορροπίας του οικοσυστήματος μετατρέποντας την σε οικονομικά αποτιμητό αγαθό, το οποίο μπορεί κανείς, αν καταβάλλει το απαραίτητο τίμημα, να αγοράσει.

⁹ Της 3^{ης} Μαρτίου 1975, EEL 194/1975

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

4.1. Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Αξιολογώντας τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς του φυσικού περιβάλλοντος και των στοιχείων του και λαμβάνοντας υπόψη τις βασικές αρχές που το διέπουν γίνεται φανερό ότι το φυσικό περιβάλλον αποτελεί ένα από τα πλέον σημαντικά έννομα αγαθά και η νομική προστασία του καθίσταται επιτακτική ανάγκη λόγω των συνεχών προσβολών του. Νομική προστασία του περιβάλλοντος θεωρείται η προστασία την οποία παρέχει η έννομη τάξη στο περιβάλλον και τα στοιχεία του με σκοπό τη διατήρηση, βελτίωση και αποκατάστασή τους, εφόσον χρειάζονται βοήθεια καθεαυτά αλλά και σε σχέση με την ανθρώπινη ζωή, την υγεία και την ποιότητα του βιοτικού χώρου των προσώπων¹⁰, καθώς και την αειφορία. Η νομική προστασία του περιβάλλοντος δηλαδή αποσκοπεί στην διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας λαμβάνοντας μια ανθρωποκεντρική διάσταση, η οποία γίνεται φανερή στην ελληνική νομοθεσία, θεωρία και νομολογία.

Η νομική προστασία του περιβάλλοντος είναι από τα κατεξοχήν σημεία συνάντησης του ευρωπαϊκού με το εθνικό δίκαιο και καταδεικνύει την άρση της αυτονομίας του τελευταίου. Ο σύγχρονος νομικός αναγνωρίζει την σημασία της οικολογικής διάστασης του δικαίου και τις δυνατότητες των θεσμικών οργάνων της Κοινότητας¹¹ για παρέμβαση στον ευαίσθητο αυτό τομέα. Στην ελληνική έννομη τάξη η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος κατοχυρώνεται ήδη από το 1975 στο ά. 24 του Συντ., το οποίο αποτελεί κανόνα άμεσης και επιτακτικής ισχύος και κρίνει τη νομιμότητα των κρατικών αλλά και ιδιωτικών πράξεων. Η έννοια της νομικής προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος απαιτείται να περιλαμβάνει όλες τις μορφές προστασίας του περιβάλλοντος, δηλαδή την πρόληψη, διατήρηση, βελτίωση και αποκατάστασή του, γεγονός που αποτυπώνεται και στο νόμο «για την προστασία του περιβάλλοντος». Ο ν.1650/1986 στο ά.2§5 λοιπόν ορίζει ως προστασία του φυσικού περιβάλλοντος το σύνολο των ενεργειών, μέτρων και έργων που έχουν στόχο την πρόληψη της υποβάθμισης του περιβάλλοντος ή την αποκατάσταση, διατήρηση ή βελτίωσή του¹².

¹⁰ Βλ. σχετικά Γλ. Π. Σιούτη, όπ. παρ., σελ. 10

¹¹ Βλ. ενδεικτικά Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, προσθήκη του άρθρου 130Π (στη συνέχεια άρθρο 130Ρ) στη συνθήκη του ΕΟΚ, συνθήκη του Μάαστριχτ.

¹² Βλ. σχετικά Γλ. Π. Σιούτη, όπ. παρ., σελ. 11-12

4.2. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΗ ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

4.2.1. Η ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΔΑΣΟΥΣ

Τα δάση και οι δασικές εκτάσεις είναι ευπαθή οικοσυστήματα για αυτό και ο συντακτικός νομοθέτης, όπως αναφέρεται στην απόφαση ΣτΕ 951/1996, «εμφορούμενος από τις νεότερες αντιλήψεις για την ανάγκη διαφυλάξεως του δασικού πλούτου, έλαβε ιδιαίτερη μέριμνα, εισάγοντας στο κείμενο του Συντάγματος ειδικές διατάξεις, με τις οποίες οι εκτάσεις με βλάστηση υπάγονται σε αυστηρό προστατευτικό καθεστώς». Οι διατάξεις των άρθρων 24 §1 και 117 §3 και 4 του Συντ., οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά και παραπληρωματικά, συνθέτουν το συνταγματικό πλαίσιο της προστασίας του δασικού περιβάλλοντος.

Σε συμμόρφωση και εκτέλεση της συνταγματικής ρύθμισης του ά.24 §1 εδ.γ¹³ έχει εκδοθεί ο νόμος ν.998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας». Στο ά. 24 §1 ορίζεται επίσης ότι «Η σύνταξη δασολογίου συνιστά υποχρέωση του Κράτους. Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον». Όπως παρατηρείται καθιερώνεται το αμετάβλητο του προορισμού των δασικών εκτάσεων. Ωστόσο, όπως διαφαίνεται από την παραπάνω διάταξη του Συντάγματος εισάγεται εξαιρετική ρήτρα, η οποία όμως ερμηνεύτηκε από τη νομολογία συστατικά, με διάθεση συρρίκνωσης των δυνατών επεμβάσεων. Το ίδιο έγινε και με τη διάταξη του ά.117§4 του Συντ¹⁴. Η νομολογία του ΣτΕ¹⁵ διακηρύσσει ότι η προστασία των δασών συνιστά λόγο δημόσιου συμφέροντος, αφού το δασικό περιβάλλον ανήκει στα περιβαλλοντικά αγαθά, τα οποία αποτελούν δημόσιους φυσικούς πόρους και η προστασία τους έχει ανατεθεί από το κοινωνικό σύνολο στο Κράτος.

Με τη διάταξη του ά. 117 §3 του Συντ. κατοχυρώνεται η προστασία των αναδασωτέων δασών και δασικών εκτάσεων. Συγκεκριμένα ορίζεται: « Δημόσια ή ιδιωτικά δάση και δασικές εκτάσεις που καταστράφηκαν ή καταστρέφονται από πυρκαγιά ή που με άλλο τρόπο αποψιλώθηκαν ή αποψιλώνονται δεν αποβάλλουν για το λόγο αυτό το χαρακτήρα που είχαν πριν καταστραφούν, κηρύσσονται υποχρεωτικά αναδασωτές και αποκλείεται να διατεθούν για άλλο προορισμό.». Όπως φαίνεται δηλαδή

¹³ Στο άρθρο 24 §1 εδ.γ του Συντάγματος αναφέρεται ότι « Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων».

¹⁴ Στο άρθρο 117 §4 του Συντάγματος ορίζεται ότι «Η αναγκαστική απαλλοτρίωση δασών ή δασικών εκτάσεων που ανήκουν σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου επιτρέπεται μόνο υπέρ του Δημοσίου σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 17, για λόγους δημοσίας ωφέλειας διατηρείται πάντως η μορφή τους αμετάβλητη ως δασική»

¹⁵ Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 1184/1973, ΣτΕ 850/1974, ΣτΕ 1009/1987, ΣτΕ 362/1998, ΣτΕ 3342/1999

από την ίδια τη διάταξη του Συντ. και από τη νομολογία του ΣτΕ¹⁶, το οποίο ερμηνεύει και εφαρμόζει τη διάταξη, σε περίπτωση καταστροφής ή αποψίλωσης του δάσους ή των δασικών εκτάσεων από πυρκαγιά ή από οποιαδήποτε άλλη αιτία, φυσικής ή ανθρώπινης προέλευσης, η κήρυξη αναδάσωσης είναι υποχρεωτική. Δεν επιτρέπεται να διατεθεί το δάσος για άλλο σκοπό δημόσιου συμφέροντος όπως στο ά.24§1 του Συντ., ο οποίος θα δικαιολογούσε επέμβαση στο δάσος, έως την πραγματοποίηση αναδάσωσης και την επίτευξη της ανάκτησης της δασικής μορφής.

4.2.2. ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΣΤΑ ΛΟΙΠΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Εκτός από τα δάση και τις δασικές εκτάσεις, έχει ληφθεί ιδιαίτερη μέριμνα και υπάγονται σε ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς και άλλα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος λόγω της οικολογικής ή της αισθητικής τους αξίας. Παρά την αυστηρότατη προστασία που τους παρέχει το ελληνικό Σύνταγμα, η ελληνική και ιδίως η διεθνής έννομη τάξη τα εντάσσει σε ειδική προστασία ώστε να διαφυλαχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Συγκεκριμένα, η βιοποικιλότητα αποτέλεσε αντικείμενο της διεθνούς σύμβασης στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης των Η.Ε. στο Ρίο ντε Τζανέιρο τον Ιούνιο του 1992 στην οποία προσχώρησε η Ευρωπαϊκή Ένωση το 1993¹⁷ και κυρώθηκε από την Ελλάδα το 1994¹⁸. Αξίζει να σημειωθούν επίσης η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης «περί διατηρήσεως της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης», η οποία κυρώθηκε με το ν.1335/1983, η Διεθνής Σύμβαση του Ραμσάρ του 1971 για την προστασία των υγρτόπων διεθνούς ενδιαφέροντος, η οποία κυρώθηκε με το ν.δ.191/1994, καθώς και η Διεθνής Σύμβαση της Βόννης για την διατήρηση των αποδημητικών πτηνών της άγριας πανίδας το 1997, την οποία κύρωσε η Ελλάδα με το ν. 2719/1999. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η προστασία και διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, της άγριας πανίδας και χλωρίδας επιδιώκεται με τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού οικολογικού δικτύου που ονομάζεται Natura 2000.

Ιδιαίτερης νομικής προστασίας τυγχάνουν και τα τοπία σύμφωνα με τα ά. 18επ. του ν.1650/1986. Τις διατάξεις αυτές εφαρμόζει με πλήρη συνέπεια το ΣτΕ¹⁹ όταν αποφασίζει ότι τα τοπία δεν επιτρέπεται να γίνουν αντικείμενα πολεοδόμησης ούτε να ενταχθούν στον οικιστικό ιστό της πόλης.

¹⁶ Βλ ενδεικτικά ΣτΕ 3053/81, ΣτΕ 664/90

¹⁷ Απόφαση 93/626 του Συμβουλίου της Ε.Ε. στις 25.10.1993 (ΕΕ L 309 της 13.12.1993).

¹⁸ Βλ. ν.2204/1994

¹⁹ Βλ. ΣτΕ 2164/1994

Με το ν. 2344/1940 «περι αιγιαλού και παραλίας», ο οποίος αντικαταστάθηκε με το ν. 2971/2001 κατοχυρώνεται η προστασία των παράκτιων ζωνών. Η νομική προστασία ενισχύεται με τις αποφάσεις του ΣτΕ²⁰ αλλά και με το ν.1337/1986 ά.23 που εισάγει περιορισμό στις περιφράξεις των ιδιοκτησιών στις ακτές.

Η προστασία των υγροβιότοπων κατοχυρώθηκε ήδη από το 1971 με τη Διεθνή Σύμβαση του Ραμσάρ στην οποία προσδιορίστηκαν οι υγρότοποι διεθνούς ενδιαφέροντος. Τη συνταγματική διάταξη του ά. 24 ως προς την προστασία των υγροβιότοπων εξειδικεύουν τα ά.18, 19 και 21 του ν.1650/1986. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι ως προς τα ύδατα με το ν.1739/1987 καθιερώθηκε σύστημα ορθολογικής διαχείρισης των υδατικών πόρων της χώρας.

²⁰ Βλ. ΣτΕ 2993/1998 για αλλοίωση παράκτιου τοπίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

5.1. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το φυσικό περιβάλλον είναι ένα αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό. Το δικαίωμα στο περιβάλλον είναι το δικαίωμα για ένα περιβάλλον υγιεινό και οικολογικά ισορροπο. Η νομολογία το χαρακτηρίζει ως «κοινωνικό δικαίωμα χρήσης του φυσικού περιβάλλοντος»²¹ και παράλληλα ρητά χαρακτηρίζει το περιβάλλον ως αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό με στόχο την εξασφάλιση της οικολογικής ισορροπίας της χώρας και τη διαφύλαξη των φυσικών πόρων για τις επόμενες γενεές(ΣτΕ 2537/96 Ολομ.).

Το Σύνταγμα του 1975 περιέλαβε, για πρώτη φορά στην ιστορία των Συνταγμάτων της Ελλάδος, ρητές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα, στο ά. 24 §1 αναφέρει: « Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα. ». Η προστασία του περιβάλλοντος ενισχύθηκε με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001. Σύμφωνα με το ά. 24 §1 « Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός.» Επιπλέον, τα μέτρα που οφείλει να λαμβάνει το Κράτος πρέπει να εντάσσονται στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Η προστασία καταλαμβάνει όλες τις ειδικότερες και εξίσου σημαντικές εκφάνσεις του περιβάλλοντος (ά. 24 §1 εδ. γ', δ' και ε', καθώς και οι διατάξεις του ά. 117 §3-4 του Συντ.). Η έλλειψη ορισμού του περιβάλλοντος οφείλεται στη θέληση του συντακτικού νομοθέτη να διευρύνει το προστατευτικό πεδίο των διατάξεων του Συντ. όσο το δυνατόν περισσότερο, αλλά και στην αδυναμία για ακριβή πρόβλεψη και οριοθέτηση των αγαθών, τα οποία χρήζουν προστασίας, και των αναγκών που θα εμφανιστούν στο μέλλον.

²¹ Βλ. ΣτΕ 3146/1986 Ολομ., 4617/1986

5.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΔΙΑΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΙΣΧΥΣ

Το δικαίωμα στο περιβάλλον μπορεί να χαρακτηριστεί ως το δικαίωμα για τη δημιουργία, διατήρηση και αποκατάσταση, γενικότερα για την εξασφάλιση των φυσικών βάσεων και της ποιότητας της ζωής προς συμφέρον του ατόμου, του κοινωνικού συνόλου, αλλά και του ίδιου του περιβάλλοντος ως άμεσα προστατεύου έννομου αγαθού. Το περιεχόμενο δηλαδή του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον είναι σύνθετο, προσωπικό και συλλογικό. Προστατεύει αγαθά κατεξοχήν προσωπικά, όπως η ζωή και η υγεία, και ταυτόχρονα ανήκει σε όλους, αποτελεί κοινό αγαθό και δικαίωμα συλλογικό. Εκφράζει το συλλογικό ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος και το αίσθημα αλληλεγγύης, καθώς προστατεύει ένα αγαθό στο παρόν λαμβάνοντας υπόψη και τις μελλοντικές γενιές.

Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον στο ά. 24 του Συντ. απαιτεί την υποχρέωση του Κράτους για τη λήψη των απαραίτητων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων προστασίας. Η συγκεκριμένη διάταξη ως συνταγματική έχει αυξημένη τυπική ισχύ και επομένως άμεση δεσμευτική ισχύ για το νομοθέτη, τη διοίκηση και το δικαστή. Ο κοινός νομοθέτης οφείλει να θεσπίζει διατάξεις που να μην έρχονται σε σύγκρουση με τη συνταγματική επιταγή για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και υποχρεούται να λαμβάνει τα μέτρα εκείνα που κρίνει ότι είναι αναγκαία και πρόσφορα για τη διαφύλαξη και προστασία του αγαθού αυτού. Η διοίκηση υποχρεούται να λαμβάνει αποτελεσματικά προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα προβαίνοντας σε θετικές ενέργειες. Ο δικαστής με τη σειρά του έχει καθήκον να ελέγχει τη συνταγματικότητα των κοινών νόμων ως προς τη συμμόρφωσή τους με τις επιταγές του ά. 24 του Συντ. και να σταθμίζει όταν χρειάζεται την άσκηση του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον με την άσκηση των άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων βασιζόμενος στην ανθρωπιστική αρχή.

Βέβαια με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 το γράμμα του ά. 24 άλλαξε. Το κράτος δεν είναι ο αποκλειστικός διαχειριστής του περιβάλλοντος. Καθένας έχει δικαίωμα να προστατεύει το περιβάλλον, ανεξάρτητα από το τι έκανε, κάνει ή θα κάνει το κράτος, ακριβώς επειδή η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του και η προσωπική του αυτονομία του επιτρέπει να προστατεύει όπως ο ίδιος πιστεύει καλύτερα το φυσικό περιβάλλον, στοιχείο απαραίτητο για την ίδια του τη ζωή.

5.3. Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

Το ά. 24 του Συντ. θεμελιώνει την υποχρέωση του κράτους για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και ένα αντίστοιχο, όπως έχει γίνει αποδεκτό και από τη θεωρία και τη νομολογία, ατομικό δικαίωμα στο περιβάλλον και στην προστασία του. Η θεωρία έκρινε την καθιέρωση αυτή ως μία ρύθμιση που εξασφαλίζει την αποτελεσματικότερη προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και αντικατοπτρίζει τη γενικότερη μεταβολή της έννομης τάξης από ατομικιστική σε κοινωνική ανθρωπιστική²².

Στην σύγχρονη, ενιαία και αντικειμενική έννομη τάξη τα συνταγματικά δικαιώματα είναι βασικά αξιώματα της συνολικής έννομης τάξης. Έχουν διπλή φύση, αντικειμενική και υποκειμενική²³. Από τις αντικειμενικές αρχές απορρέουν υποκειμενικά δίκαια (δικαιώματα) του κάθε φορέα θεμελιώδους δικαιώματος. Στην προκειμένη περίπτωση π.χ. από την αντικειμενική αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος απορρέουν τα δικαιώματα του περιβάλλοντος.

Αναφέρεται ωστόσο συχνά η άποψη ότι το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον είναι μικτό δικαίωμα. Είναι ατομικό, κοινωνικό και πολιτικό δικαίωμα. Όμως, ο χαρακτηρισμός αυτός του δικαιώματος κατηγορείται ως σχετικός, σχηματικός και τελικά ανεπαρκής, καθώς οι έννοιες αυτές δρουν παραπληρωματικά μεταξύ τους επηρεάζοντας αμοιβαία την κατοχύρωση και την άσκηση του δικαιώματος. Περισσότερο χρήσιμη κρίνεται η διάκριση σε αμυντικά, προστατευτικά και διασφαλιστικά (διεκδικητικά/ εξασφαλιστικά) δικαιώματα, καθώς και η από άποψη κατάταξης διάκριση σε πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά συνταγματικά δικαιώματα.

5.3.1.ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τα ατομικά δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που παρέχουν στα άτομα αρνητική αξίωση, η οποία στρέφεται κατά της κρατικής εξουσίας θέτοντας όρια στη δράση της. Η λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων

²² Βλ. σχετικά Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, « Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος (Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου Τόμος Γ' - Ημίτομος Ι) », εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2005, σελ.39. Επιπλέον, «κατά την κλασική νομική θεωρία το συνταγματικό δίκαιο δεν αποτελεί τον ανώτατο κώδικα της έννομης τάξης ως συνόλου. Το Σύνταγμα δεν θέτει γενικού περιεχομένου, με καθολική εφαρμογή, κανόνες δικαίου. Το Σύνταγμα είναι «δημόσιο δίκαιο» και ρυθμίζει όχι τις διαπροσωπικές σχέσεις, αλλά τις σχέσεις κράτους- πολιτών.» και επομένως « Ο «δημόσιος χαρακτήρας του δικαιώματος (όπως άλλωστε και της υποχρέωσης) έγκειται στην προς το κράτος κατεύθυνσή του. Τα ατομικά δικαιώματα ως (συνταγματικοί) κανόνες δημοσίου δικαίου είναι, κατά την κλασική θεωρία, δημόσια δικαιώματα, δηλαδή στρέφονται μόνο κατά του κράτους και όχι κατά των ιδιωτών.»

²³ Βλ. σχετικά Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, όπ. παρ., σελ.46

έχει χαρακτήρα αμυντικό εφόσον στοχεύει στη δημιουργία ενός χώρου ελεύθερου από την κρατική παρέμβαση, περιέχει δηλαδή αρνητική αξίωση προς αποχή.

Σύμφωνα με αυτά τα δεδομένα το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον σημαίνει την υποχρέωση του κράτους να μην προσβάλλει άμεσα ή έμμεσα το περιβάλλον των ατόμων με δράσεις και αποφάσεις, οι οποίες λαμβάνονται στο πλαίσιο της δημόσιας εξουσίας. Σκοπός της υποχρέωσης αποχής είναι να αποτελέσει το περιβάλλον πεδίο ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας σε ένα χώρο υγιεινό και υψηλής ποιότητας ζωής. Παράλληλα, το δικαίωμα στο περιβάλλον σημαίνει την υποχρέωση για την θέσπιση νομοθετικών και διοικητικών ρυθμίσεων για την προστασία του περιβάλλοντος. Η νομική ισχύς του δικαιώματος στο περιβάλλον ως ατομικού δικαιώματος είναι επιτακτική. Καθιερώνει έναν άμεσης ισχύος κανόνα δικαίου, ο οποίος παράγει έννομα αποτελέσματα αυτοτελώς χωρίς την έκδοση σχετικού νόμου. Συνεπώς κάθε άτομο εφόσον προσβάλλεται το έννομο αγαθό του περιβάλλοντός του μπορεί να ζητήσει ένδικη προστασία για την ακύρωση της πράξης και αποζημίωση βασιζόμενο απ' ευθείας στη συνταγματική διάταξη του ά. 24.

Μετά την αναθεώρηση του 2001 καθένας έχει δικαίωμα να προστατεύει το περιβάλλον, καθένας μπορεί να επικαλείται αποκλειστικά το δικαίωμα στο περιβάλλον εφόσον κρίνει ότι κάποια πράξη του κράτους αλλά και των ιδιωτών βλάπτει το συγκεκριμένο περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιείται. Το δικαίωμα δηλαδή στο περιβάλλον μπορεί να έχει αρνητικό, αλλά και θετικό και συμμετοχικό χαρακτήρα. Παύει να ασκείται με ατομικιστική διάθεση και πλέον ασκείται στο πλαίσιο του κοινωνικού κράτους δικαίου το οποίο βασίζεται στις ανθρωπιστικές αρχές.

5.3.2. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τα κοινωνικά δικαιώματα έχουν θετικό περιεχόμενο. Είναι τα δικαιώματα τα οποία στρέφονται προς το κράτος και περιέχουν θετική αξίωση προς πράξη. Για την ικανοποίησή τους δεν αρκεί η αρνητική αποχή του κράτους αλλά απαιτούνται ορισμένες παροχές από το κράτος, η λήψη θετικών μέτρων. Η υποχρέωση του κράτους σε πράξη είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης του κράτους σε κοινωνικό κράτος δικαίου. Από την άποψη αυτή τα κοινωνικά δικαιώματα είναι δικαιώματα προστατευτικά και διασφαλιστικά. Με βάση την ανθρωπιστική αρχή και την ενότητα της έννομης τάξης τα προστατευόμενα με τα κοινωνικά δικαιώματα αγαθά απαιτείται να είναι προσιτά σε όλους.

Το δικαίωμα λοιπόν στο περιβάλλον ως κοινωνικό δικαίωμα παρέχει στο φορέα του αξίωση λήψης θετικών μέτρων προστασίας του

περιβάλλοντος από το κράτος- για ένα περιβάλλον υγιεινό και για τη διαφύλαξη της οικολογικής ισορροπίας και συνεπώς της ποιότητας ζωής. Για την υλοποίηση του δικαιώματος στο περιβάλλον απαιτείται η υποστήριξη των πολιτών εκ μέρους του κράτους με οικονομικά μέσα, γεγονός που αποτελεί χαρακτηριστικό των κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων. Το δικαίωμα στο περιβάλλον ανήκει επίσης στα συμμετοχικά δικαιώματα, τα δικαιώματα δηλαδή που εξασφαλίζουν την συμμετοχή των πολιτών στις διαδικασίες και στους θεσμούς της έννομης τάξης και της κοινωνικής ζωής. Το δικαίωμα στο περιβάλλον, τέλος, ως κοινωνικό δικαίωμα μπορεί να προστατευθεί και με την αντικειμενοποίησή του, την αποδέσμευσή του δηλαδή από τον υποκειμενικό δικαιοϊκό χώρο και την ενσωμάτωσή του στην έννομη τάξη που υπάρχει αντικειμενικά, προσλαμβάνοντας τη μορφή θεσμικής εγγύησης²⁴.

5.3.3. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΩΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Τα πολιτικά δικαιώματα απορρέουν από την ενεργητική κατάσταση του ατόμου. Είναι εκείνα που στρέφονται προς το κράτος και παρέχουν στους πολίτες αξίωση ενεργητικής συμμετοχής στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Χαρακτηριστικό των πολιτικών δικαιωμάτων είναι η σύνδεσή τους με την πολιτική εξουσία. Τα δικαιώματα αυτά είναι δικαιώματα στην κυριολεξία του όρου καθώς παρέχονται στους πολίτες ως άτομα. Κάθε πολιτικό δικαίωμα περιέχει όπως είναι φανερό αξίωση συμμετοχής, περιέχει όμως και αξίωση εξασφάλισης και αξίωση προστασίας.

Το δικαίωμα στο περιβάλλον ως πολιτικό δικαίωμα σημαίνει ότι ο πολίτης έχει αξίωση για πληροφόρηση και για συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων. Αξίωση για πληροφόρηση απέναντι στη διοίκηση για όλα τα θέματα που αφορούν το περιβάλλον του και αξίωση για συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων που αφορούν την ορθολογική διαχείριση, τη συντήρηση, τη βελτίωση και την αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Η συμμετοχή του ατόμου-πολίτη ολοκληρώνεται με την ύπαρξη ένδικων μέσων για την κατοχύρωση του δικαιώματος του στο περιβάλλον.

²⁴ Βλ. σχετικά Γλ. Π. Σιούτη, *όπ. παρ.*, σελ. 32-33. Κατα τον Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο, *όπ. παρ.*, σελ. 44 « Με τον όρο «θεσμική εγγύηση» γίνεται αντιληπτή η συνταγματική εγγύηση, η οποία αποβλέπει βασικά, όχι στην προστασία του εκάστοτε φορέα του ατομικού δικαιώματος, αλλά στη διασφάλιση του συνταγματικά κατοχυρωμένου θεσμού.»

5.4. ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

5.4.1. ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η συνταγματική διάταξη του ά. 24 ορίζει το κράτος ως υποκείμενο της υποχρέωσης για προστασία του περιβάλλοντος. Επομένως, αποδέκτης του δικαιώματος στο περιβάλλον είναι το κράτος και όλα του τα όργανα (νομοθετικά, διοικητικά, δικαστικά) καθώς και όλοι οι φορείς του δημόσιου τομέα και τα ΝΠΔΔ και τα όργανα τους (είτε λειτουργούν σύμφωνα με τους κανόνες δημοσίου είτε ιδιωτικού δικαίου) όπως και τα ΝΠΙΔ του δημόσιου τομέα και οι επιχειρήσεις των οποίων αποκλειστικός ή κύριος μέτοχος είναι το κράτος. Όλοι λοιπόν οι αναφερόμενοι φορείς εξουσίας έχουν την υποχρέωση, αρνητικά, να μην προβαίνουν σε πράξεις που συνιστούν προσβολή του περιβάλλοντος και, θετικά, να το προστατεύουν λαμβάνοντας μέτρα προληπτικά ή κατασταλτικά.

5.4.2. ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Φορέας του δικαιώματος είναι το πρόσωπο, το οποίο σύμφωνα με το δίκαιο είναι ικανό να φέρει την εξουσία, η οποία απορρέει από το δικαίωμα. Κάθε άνθρωπος έχει την ικανότητα να είναι φορέας συνταγματικών δικαιωμάτων. Ως φορείς θεμελιωδών δικαιωμάτων αναγνωρίζονται όχι μόνο τα φυσικά πρόσωπα αλλά και τα νομικά πρόσωπα, ενώσεις προσώπων που δεν έχουν νομική προσωπικότητα, τα ΝΠΙΔ αλλά και τα ΝΠΔΔ ακόμα και το ίδιο το κράτος ορισμένες φορές. Η υπέρβαση της διάκρισης δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου στην σύγχρονη ενιαία έννομη τάξη επιβάλλει την θεώρηση των συνταγματικών δικαιωμάτων ως αντικειμενικών κανόνων δικαίου που διέπουν τη δραστηριότητα τόσο των πολιτών όσο και του κράτους²⁵.

Συγκεκριμένα το δικαίωμα στο περιβάλλον θεωρείται ότι ανήκει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Ανήκει σε όλους. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα δικαίωμα χωρίς συγκεκριμένο δικαιούχο, αφού δικαιούχοι είναι όλοι και όλοι έχουν καθήκον να το προστατεύουν.

5.4.3. ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΡΙΤΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 καθιερώνεται στο ά. 25 §1 το εδ.γ', το οποίο ορίζει ότι « Τα δικαιώματα αυτά (τα θεμελιώδη δικαιώματα) ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. ». Με τον τρόπο αυτό λύνεται και το πρόβλημα που υπήρχε στη θεωρία και τη νομολογία σχετικά με την παραδοσιακή

²⁵ Βλ. σχετικά Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, όπ. παρ., σελ. 125-131

θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων και τις θεωρίες για την τριτενέργεια²⁶. Τα συνταγματικά δικαιώματα στη σύγχρονη, ενιαία έννομη τάξη δεν έχουν μόνο αντικρατική κατεύθυνση, δεν ισχύουν μόνο έναντι του κράτους αλλά και έναντι των ιδιωτών.

Τριτενέργεια θεωρείται κυρίως η εφαρμογή των θεμελιωδών-συνταγματικών δικαιωμάτων στο ιδιωτικό δίκαιο. Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον πληροί όλες τις προϋποθέσεις ώστε να θεμελιωθεί η τριτενέργεια. Η «τριτενέργεια» αντιμετωπίζει το δικαίωμα στο περιβάλλον μόνο ως ατομικό δικαίωμα και όχι ως κοινωνικό ή πολιτικό. Το ζήτημα της τριτενέργειας τίθεται καθώς πολλές φορές το έννομο αγαθό του φυσικού περιβάλλοντος προσβάλλεται από ενέργειες ιδιωτών, τις οποίες ο πολίτης πρέπει να έχει τη δυνατότητα να τις αντικρούσει - αμυντικό δικαίωμα του ατόμου- ώστε να μην υπάρξει ο κίνδυνος υποβιβασμού του συγκεκριμένου πολύτιμου δικαιώματος σε απλό δικαίωμα στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων. Αξίζει να σημειωθεί η άποψη ότι τα συνταγματικά δικαιώματα κινδυνεύουν σήμερα περισσότερο από τις μη κρατικές κοινωνικές εξουσίες, των οποίων φορείς είναι οι ιδιώτες, παρά από το κράτος.

Το δικαίωμα στο φυσικό περιβάλλον μπορεί να λεχθεί ότι τριτενεργεί μέσω των διατάξεων του Αστικού Κώδικα περί προστασίας της προσωπικότητας (ΑΚ 57επ.), προστασίας της κυριότητας (ΑΚ 1003επ.), περί αδικοπραξιών (ΑΚ 914επ.) κλπ.

Ωστόσο στη σύγχρονη ενιαία ανθρωπιστική έννομη τάξη και με βάση την αντίληψη του Συντάγματος ως καθολικού ρυθμιστή του συνολικού δικαιοκτικού οικοδομήματος, οι συνταγματικές διατάξεις ρυθμίζουν τις σχέσεις τόσο κράτους-πολιτών όσο και των πολιτών μεταξύ τους, θεμελιώνοντας τη διαπροσωπική ενέργεια των συνταγματικών δικαιωμάτων. Η διαπροσωπική άλλωστε ενέργεια της αμυντικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι αυτή που επιβεβαιώνεται με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001.

²⁶ Για το πρόβλημα της «τριτενέργειας» στον ελληνικό νομικό χώρο βλ. σχετικά Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος, όπ. παρ., σελ. 96-100.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ

ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΜΕ ΑΛΛΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

6.1. ΓΕΝΙΚΑ

Η σύγκρουση των συνταγματικών δικαιωμάτων εμφανίζεται στις περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει ταυτόχρονη αναγνώριση και νόμιμη άσκηση των δικαιωμάτων περισσότερων φορέων με συνέπεια η νόμιμη άσκηση του ενός δικαιώματος να περιορίζει τη νόμιμη άσκηση του άλλου δικαιώματος. Επειδή δεν επιτρέπεται η ιεράρχηση των συνταγματικών δικαιωμάτων, επιβάλλεται στάθμιση των αντιτιθέμενων συμφερόντων με γνώμονα τις συνταγματικά θεμελιωμένες αρχές της πρακτικής εναρμόνισης και της αρχής της αναλογικότητας²⁷.

6.2. Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 24 ΜΕ ΑΛΛΑ ΑΡΘΡΑ

Σύγκρουση μεταξύ του δικαιώματος στο φυσικό περιβάλλον του ά. 24 και άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων μπορεί σε αρκετές περιπτώσεις να δημιουργηθεί. Ενδεικτικά θα αναφερθούν κάποια θεμελιώδη δικαιώματα²⁸. Το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διακίνησης (ά.5§3), το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής κατοικίας (ά.21§4), το δικαίωμα εργασίας (ά. 22), το δικαίωμα του συνέρχεσθαι (ά.11). Συχνότερη και εντονότερη εμφανίζεται η σύγκρουση του δικαιώματος στο περιβάλλον με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας (ά.17) αφενός και με τα δικαιώματα της οικονομικής ελευθερίας και ανάπτυξης (ά. 5.1 και 106.1) αφετέρου.

²⁷ Βλ. σχετικά Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο, όπ. παρ., σελ. 238-243 και σελ. 245-250

²⁸ Βλ. αναλυτικά Γλ. Π. Σιούτη, όπ. παρ., σελ. 107

6.3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Στη σύγχρονη έννομη τάξη ο απόλυτος, ατομικιστικός χαρακτήρας της ιδιοκτησίας έχει αμβλυνθεί και έχει αναγνωρισθεί το κοινωνικό περιεχόμενό της. Η ιδιοκτησία, εκτός από δικαίωμα, περιέχει και υποχρεώσεις έναντι του κοινωνικού συνόλου. Σύμφωνα με το ά.17 §1 «Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος». Η διάταξη αυτή επιβάλλει περιορισμούς στην εξουσία του ιδιοκτήτη. Όπως αναφέρει ο Φ. Δωρής πρόκειται για την εξουσία που έχει ο κύριος πάνω στο πράγμα να το διαθέτει κατ' αρεσκείαν και να αποκλείει κάθε ενέργεια άλλου εφόσον δεν προσκρούει στο νόμο ή στα δικαιώματα τρίτων (ΑΚ 1000).

Το δικαίωμα στο περιβάλλον και στην προστασία του δικαιολογεί ένα σημαντικό μέρος των περιορισμών αυτών. Η προστασία του περιβάλλοντος έχει αναγνωρισθεί ως μορφή δημόσιου συμφέροντος, συμφέροντος που αναφέρεται σε ένα γενικότερο αγαθό. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα χαρακτηρίζεται ως μορφή δημόσιας ωφέλειας, δηλαδή ως έντονο δημόσιο συμφέρον που δικαιολογεί την επιβολή αναγκαστικής απαλλοτρίωσης²⁹. Αξίζει να τονιστεί ότι το δικαίωμα στο περιβάλλον ως αναγκαίο κοινωνικό αγαθό επιβάλλει την αποοικονομοποίησή του³⁰.

Η σύγκρουση των δικαιωμάτων στην προκειμένη περίπτωση σχετίζεται με την έννοια της βλάβης του φυσικού περιβάλλοντος. Ο ιδιοκτήτης επικαλείται προσωπικό συμφέρον οικονομικής φύσεως, ενώ ο επικαλούμενος περιβαλλοντική βλάβη επικαλείται ένα γενικό συμφέρον οικολογικής φύσεως. Μετά από στάθμιση συμφερόντων και μερικές φορές και με αναφορά στην ιδιαίτερη φύση της προστασίας του περιβάλλοντος, η νομολογία³¹ έδειξε μια σαφής προτίμηση στο περιβάλλον και τη διαφύλαξή του έναντι της ιδιοκτησίας.

Οι περιορισμοί, τέλος, που μπορούν να επιβληθούν στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας χάριν της προστασίας του περιβάλλοντος σχετίζονται κυρίως με την εξουσία χρήσης και απόλαυσης της ιδιοκτησίας και με την εκμετάλλευσή της, αλλά αναφέρονται και στην επιβάρυνση και στην ελεύθερη διάθεση της ιδιοκτησίας.

²⁹ Βλ. ά. 17 §2 του Συντ. «Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού έχει προηγηθεί πλήρης αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο ...»

³⁰ Βλ. σχετικά Ανδρέα Γ. Δημητρόπουλο, όπ. παρ., σελ. 142

³¹ Βλ. Γλ. Π. Σιούτη, όπ. παρ., σελ. 126, ΣτΕ 3067/01

6.4. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η οικονομική ελευθερία και ανάπτυξη αποτελούν συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα, προστατεύονται με τις συνταγματικές διατάξεις του ά. 5 §1 και του ά. 106 §1. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι η οικονομική και αναπτυξιακή δραστηριότητα συχνά ασκείται σε βάρος της προστασίας του περιβάλλοντος, καθώς επιφέρει αλλοιώσεις στο φυσικό περιβάλλον και διαταράσσει την οικολογική ισορροπία. Παρατηρείται έτσι καταρχήν μια σύγκρουση δικαιωμάτων. Θεωρημένη όμως ως προϋπόθεση και μάλιστα σημαντική της οικονομικής ανάπτυξης η προστασία του περιβάλλοντος δίνει μια άλλη οπτική. Η προστασία του περιβάλλοντος και η προστασία της οικονομικής ελευθερίας και ανάπτυξης δεν βρίσκονται σε σύγκρουση αλλά σε αρμονία αν ερμηνευθούν με βάση την αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης. Η έννοια της βιωσιμότητας ή της αειφορίας εισήχθη στο Σύνταγμα το 2001. Επομένως, η υπεροχή του ενός ή του άλλου συνταγματικού αγαθού είναι αποτέλεσμα μιας σύνθετης διεργασίας στάθμισης τους, με βάση την αρχή της αειφορίας (βλ. παραπάνω αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η ανάγκη αυξημένης προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης των περιβαλλοντικών αγαθών και των δυσάρεστων συνεπειών από την υποβάθμισή του, είναι άμεση και επιβεβλημένη. Λόγω των συνθηκών αυτών και των συνεχών προσβολών του περιβάλλοντος έχει διαμορφωθεί σε εθνικό, κοινοτικό και διεθνές επίπεδο ένα πλούσιο κανονιστικό πλαίσιο, το οποίο θεμελιώνει και υλοποιεί την αρχή προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Στο ελληνικό δίκαιο οι διατάξεις που αναφέρονται στο φυσικό περιβάλλον έχουν έρεισμα το ά. 24 του Συντάγματος. Με το άρθρο αυτό θεσπίζεται το συνταγματικό δικαίωμα στο περιβάλλον, το οποίο έχει επιτακτική ισχύ και στρέφεται τόσο έναντι του κράτους όσο και έναντι των ιδιωτών. Καθιερώνεται υποχρέωση του Κράτους για προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και παράλληλα ατομικό δικαίωμα, το οποίο καθιστά την ένδικη προστασία για το περιβάλλον πιο αποτελεσματική. Παρ' όλα αυτά, η πραγμάτωση της προστασίας του περιβάλλοντος δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη νομοθέτηση. Απαιτείται ποιοτική αλλαγή στην αντίληψη του ανθρώπου για τη ζωή, η οποία πρέπει να γίνει συνείδηση όλων. Σε αυτό θα βοηθήσει η παιδεία και, εν πάση περιπτώσει, θα μας την επιβάλει η αδήριτη σκληρή πραγματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Γέροντας Απ., Λύτρας Σ., Παυλόπουλος Πρ., Σιούτη Γλ., Φλογαϊτης Σ**, «Διοικητικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2004
- **Δαγτόγλου Π. Δ.**, «Ατομικά Δικαιώματα Β΄- Συνταγματικό Δίκαιο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2005
- **Δελλής Ιω. Γεώργιος**, «Κοινοτικό Δίκαιο Περιβάλλοντος- οι διαστάσεις της προστασίας του περιβάλλοντος στην κοινοτική έννομη τάξη», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998
- **Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας**, «Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Μέρος (Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου Τόμος Γ΄- Ημίτομος Ι)», εκδόσεις Σάκκουλα Α.Ε., Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2005
- **Ελληνική Εταιρεία Δικαίου Περιβάλλοντος**, «Δικαίωμα της ιδιοκτησίας και προστασία περιβάλλοντος», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003
- **Καράκωστας Κ. Ιωάννης**, «Περιβάλλον και Δίκαιο- δίκαιο διαχείρισης και προστασίας των περιβαλλοντικών αγαθών», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2006
- **Νόμος + Φύση Βιβλιοθήκη Περιβαλλοντικού Δικαίου-8, επιμέλεια Παπαδημητρίου Γ.**, «Το άρθρο 24 του Συντάγματος μετά την αναθεώρησή του», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002
- **Σιούτη Π. Γλυκερία**, «Εγχειρίδιο Δικαίου Περιβάλλοντος», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003

ΒΑΣΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

- Σύνταγμα 1975
- Σύνταγμα 2001
- Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

- ν. 2344/1940 «περί αιγιαλού και παραλίας»
- ν. 360/1976 «Περί χωροταξίας και περιβάλλοντος»
- ν. 998/1979 «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας»
- ν. 1650/1986 «για την προστασία του περιβάλλοντος»
- ν. 2971/2001 «Περί αιγιαλού, παραλίας και άλλες διατάξεις»
- ν. 3208/2003 «Προστασία δασικών οικοσυστημάτων, κατάρτιση δασολογίου, ρύθμιση εμπραγμάτων δικαιωμάτων επί δασών και δασικών εν γένει εκτάσεων και άλλες διατάξεις»

ΒΑΣΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΣτΕ 2164/1994 «Τα τοπία δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενα πολεοδόμησης, ούτε να ενταχθούν στον οικιστικό ιστό της πόλεως»

ΣτΕ 1675/1999 «Η αναγκαστική απαλλοτριώση επιτρέπεται μόνο εάν η εκπλήρωση του δημόσιου σκοπού που επιδιώκεται δεν μπορεί να εκπληρωθεί με άλλο τρόπο.»

ΣτΕ 613/2002 Ολομ. «Το περιβάλλον τυγχάνει αυτοτελούς προστασίας, προκειμένου να εξασφαλισθεί η οικολογική ισορροπία και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων προς χάριν των επόμενων γενεών.»

ΑΕΔ 27/1999 «Είναι κατά την οικεία επιστήμη (δασική οικολογία), δάσος ή δασικό οικοσύστημα, οργανικό σύνολο άγριων φυτών με ξυλώδη κορμό επί της επιφάνειας εδάφους, τα οποία, μαζί με την εκεί συνυπάρχουσα χλωρίδα και πανίδα, αποτελούν, δια της αμοιβαίας αλληλεξαρτήσεως και αλληλεπιδράσεως τους, ιδιαίτερη βιοκοινότητα (δασοβιοκοινότητα) και ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον (δασογενές). Εξάλλου, δασική έκταση υπάρχει όταν στο ανώτερο σύνολο η άγρια ξυλώδης βλάστηση, υψηλή ή θαμνώδης, είναι αραιά. Κρίσιμη, επομένως, για την έννοια του δάσους και της δασικής εκτάσεως είναι η οργανική

ενότητα της δασικής βλαστήσεως, η οποία προσδίδει μόνη σε αυτό την ιδιαίτερή του ταυτότητα ως δασικού οικοσυστήματος.»

Επιπλέον ενδεικτικές αποφάσεις του ΣτΕ:

262/1982

3682/1986

3688/1990 Ολομ.

50/1993

53/1993

3957/1995

2537/1996 Ολομ.

362/1998

2993/1998 για αλλοίωση παράκτιου τοπίου

3342/1999

3067/2001

THE PROTECTION OF NATURAL ENVIRONMENT

-

CONCLUSION FOR SUMMARY

The need of increased protection of the natural environment has been direct and imposed due to the particular nature of the environmental goods and the unpleasant consequences from its downgrading. Because of these conditions and the continuous offences of the environment a rich lawful frame has been shaped in national, communal, and international level which founds and materializes the beginning of protection of the natural environment. In the Greek constitution the provisions that are reported in the natural environment have been based on the article 24 of our constitution. This article the constitutional right in the environment that has been established has iterative force and has been turned not only against the state but also against the individuals. Moreover, this article has established an obligation of the states for the protection of the natural environment and at the same time an individual right that renders the legal protection of the environment more effective.

However, the materialization of the protection of the environment cannot be achieved only with the legislation. A qualitative change in the perception of people against life is required which should become a conscience of all. In this direction education will also help and at all events the dire hard reality will impose its to us.